

**SANEERIMISMENETLUSE MAJANDUSLIKUD MÕJUD JA
NENDE HINDAMINE EESTIS**

TARTU 2008

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Seaduste (jm regulatsioonide) majanduslikust mõjust ja selle hindamisest üldiselt	4
2. Saneerimine ja selle otstarbekus	8
3. Saneerimisseaduse poolt mõjutatud sihtgrupid (saneerimise huvigrupid)	11
3.1. Riik	11
3.2. Ettevõtte võlausaldajad	14
3.3. Ettevõtte kliendid	15
3.4. Ettevõtte töötajad ja juhtkond	15
3.5. Ettevõtte omanikud	15
3.6. Konkurendid	16
3.7. Sihtgruppide kokkuvõte	16
4. Saneerimismenetluse praktika välismaal	18
5. Maksejõuetus ja selle dünaamika välismaal	22
6. Maksejõuetus Eestis 2005-2007 ning olukord tulevikus	27
7. Saneerimismenetluse majanduslike mõjude hinnang	35
Kasutatud kirjandus	42

Sissejuhatus

Käesoleva töö eesmärgiks on määratleda ettevõtete sihtgrupp, mille puhul on võimalik Justiitsministeeriumi poolt ettevalmistatavas saneerimisseaduses toodud saneerimismenetlust rakendada, ning hinnata majanduslikke mõjusid, mis vastava menetlusega kaasnevad. Töö koosneb järgnevalt kirjeldatud osadest ning analüüsietappidest. Kõigepealt selgitatakse majandusliku mõju mõistet ning selle võimalikke hinnanguid, loomaks selgepiirilist ettekujutust sellest, mida hindama hakatakse. Sellele järgnevalt tuuakse ära saneerimise mõiste sisu ning saneerimise kui protsessi üldine majanduslik otstarbekus. Lisaks on vaatluse all saneerimismenetluse peamised sihtgrupid ehk osapooled, keda saneerimismenetlus puudutab. Eelneva kirjeldusega koos tuuakse ära, kas ja kuidas on võimalik mõõta saneerimismenetluse majanduslikke mõjusid erinevate sihtgruppide seisukohast. Antud on ka ülevaade erinevate riikide saneerimisalastest praktikatest, viidates ennekõike saneerimismenetluse otstarbekusele, ning lisaks lühike ülevaade maksejõuetuse dünaamikast Euroopas viimastel aastatel. Erinevate riikide praktikad on refereeritud, teistes kirjeldavates osades on autor käesoleva töö otstarbeks omalt poolt erinevad käsitlused loonud.

Töö teises pooles kirjeldatakse Eesti ettevõtete pankrotistatistikat käesoleva hetkeni ning tuuakse ära ka tulevikuvaade, hinnates pankrotistuvate ettevõtete arvu muutust lähimate aastate jooksul. Töö lõpuks on antud kvantitatiivne hinnang saneerimismenetluse sihtgrupile ning saneerimismenetlusest tulenevatele majanduslikele mõjudele. Peamise informatsiooniallikana andmete analüüsiks olid autoril kasutada pankrotistunud ettevõtete finantsaruanded perioodil 2004-2008, mida on täiendatud muu asjakohase informatsiooniga. Pankrotistunud ettevõtete üldkogumi kasutamine aitab välistada ka valimi kasutamisest tulenevad võimalikud vead analüüsiprotsessis.

Käesolevas töös ei analüüsita seda, kas planeeritava saneerimiskontseptsiooni juures on erinevaid juriidilisi probleeme – ebakooskõlasid teiste seadustega, protsessilisi probleeme jms. Küll tulenevad tööst teatud üldised probleemid, mis saneerimismenetlusega kaasnevad ning millele kontseptsiooni kujundamisel seaduseks kindlasti tuleks olulist tähelepanu pöörata.

Justiitsministeerium töö tellijana on eraldi välja toonud, et muuhulgas tuleks töö koostamise käigus leida vastused järgmistele uurimisküsimustele (kasutades kas kvantitatiivseid või kvalitatiivseid hinnanguid):

- *Saksa kogemus näitab, et saneerimismenetlust on võimalik edukalt rakendada ligikaudu 5% pankrotimenetluste asemel. Milline võiks olla prognoos Eesti oludes? Kui palju pankrotistuvatest ettevõtetest on üldse võimalik mõistlike tingimuste juures saneerida? Kui suur osa ettevõtjatest ja võlausaldajatest võiks selle protsessiga nõustuda?*
- *Kui ka Eestis oleks võimalik saneerida ligikaudu 5% pankrotistuvatest ettevõtetest, siis teades pankrotistuvate ettevõtete ligikaudset profiili, milline võiks olla enda tegevusalalt, suuruselt, käibemahult (või mõne teise olulise näitaja poolest kirjeldatuna) tavapärase saneeritav ettevõtte? Kas see erineks mingil moel keskmisest tegutsevast või keskmisest pankrotistuvast ettevõttest? Kui, siis mille poolest?*
- *Kuidas avaldab saneerimine mõju erinevatele osapooltele (riik, ettevõtte omanik, töötaja, võlausaldaja)? Milline oleks töökohta säilitavate töötajate hulk (ning säästetud töötua abirahad), milline oleks prognoositav võlausaldajatele tasutud võlgade hulk? Kui palju maksutulu võidaks seeläbi riik?*
- *Milline on saneerimise mõju ettevõtluskeskkonnale tervikuna? Kas see soodustab ettevõtete äritegevust? Kas saneerimine suurendab võlausaldajate turvalisust ja võlgnike usaldusväarsust?*

Antud küsimused leiavad töö raames ka vastused. Käesolevas töös väljatoodud tulemused on tulenevalt lähteandmete iseloomust hinnangulised ning ei pretendeeri ülimale täpsusele, sest saneerimismenetluse konkreetne formuleering saab teatavaks alles tulevikus – pigem on käesoleva analüüsi puhul oluline ära näidata erinevate protsesside suundasid ning kvantitatiivsete hinnangute suurusjärke. Käesoleva analüüsi väliselt on tellijale üle antud erinevate spetsialistidega läbi viidud eelnevalt toodud uurimisküsimustel põhinevad intervjuud. **Töö Tartu Ülikooli poolseks koostajaks oli majandusteaduskonna doktorant Oliver Lukason.**

1. Seaduste (ja muude regulatsioonide) majanduslikust mõjust ja selle hindamisest üldiselt

Kõikide seaduste koostamisel ning kasutusele võtmisel on teatud **eesmärk**. Eesmärgid võivad olla väga erinevad, sõltudes paljuski sellest, millise valdkonnaga on tegemist. Eesmärkidena saab

tuua maksulaekumiste suurenemise, riigi sõjalise julgeoleku kasvu, inimestele arstiabi kättesaadavuse parandamise, toiduainete tervisele ohutuse nõuete kehtestamise jms. Eesmärkide formuleering on omakorda sõltuvuses poliitilisest tahtest, vajadustest, rahvusvahelistest kokkulepetest jne. Olenemata seaduse eesmärgist on igal seadusel ka teatud majanduslik mõju, kas siis planeeritud või planeerimatu, eesmärgipäratu või eesmärgipärane.

Kõigepealt tuleb käsitleda seda, mida tähendab **majanduslik mõju**. Majandusliku mõju ühest definitsiooni ei ole võimalik välja tuua, kuid tavapäraselt seostatakse majanduslikku mõju rahaga ehk selle mõiste alla koondatakse mõjud, mis on rahas mõõdetavad. Seadustel võib olla ka muid mõjusid - psühholoogilisi, kultuurilisi, sotsiaalseid vms. Kui vastavad mõjud on samuti rahas väljendatavad, siis kasutatakse kombineeritud mõisteid: sotsiaalmajanduslik mõju jms. Kõigi majanduslike mõjude, näiteks ettevõtete arvu suurenemine, väljendamine rahas pole siiski võimalik ja otstarbekas. Paljudest mitterahalistest näitajatest on võimalik tuletada rahalised näitajad (näiteks ettevõtete arvu suurenemisest tulenevad uued töökohad ning neist omakorda maksude laekumine riigile), kuid läbi selle võib hägustuda mõju sisu.

Laiemas plaanis saabki ühe seaduse mõjusid jaotada **kvantitatiivseteks** ning **kvalitatiivseteks**, kusjuures rahaliselt väljendatav mõju on üks kvantitatiivse mõju alaliike. Käesolevas töös vaadeldakse ainult kvantitatiivseid mõjusid, ennekõike rahalisi mõjusid. Oluline täiendav asjaolu on ka see, kas rahas väljendatava mõju kohta on andmed lihtsasti kogutavad või mitte. Näiteks võib mingi maksu langetamisel olla väga oluline efekt tarbimise kasvule, kuid seda ei saa seda üheselt välja arvutada, kuna tarbimine sõltub lisaks indiviidide kasutuses olevale raha hulgale ka teistest teguritest (eelistused, vajadused jne).

Majanduslike mõjude puhul peab alati pöörama tähelepanu sellele, **kelle seisukohalt neid mõõdetakse**: riigi, indiviidi jne. Näiteks mõne uue füüsilise isiku maksu kehtestamine riigis tõenäoliselt suurendab riigieelarve laekumisi, samas vähendab füüsiliste isikute sissetulekut (sellest tulenevalt ka ostuvõimet) – ühe osapoole suhtes on tegemist kulu ja teise seisukohalt tuluga. Kuna füüsiliste isikute eelarve aga tulumaksu suurenemise mõjul väheneb, siis tõenäoliselt tarbitakse vähem ning seetõttu laekub tarbimise vähenemisest tulenevalt mingeid muid makse ka vähem. Eelneva näite varal tulebki tõdeda, et seaduste majandusliku mõju seosed on sageli vägagi komplitseeritud ning saab rääkida **otsestest** majanduslikest mõjudest ning **kaudsetest** majanduslikest mõjudest.

Otsene majanduslik mõju on ühene seos seaduses toodu ning mingi konkreetse tulu või kulu vahel (või muu arvuliselt väljendatava väärtuse kasvu või kahanemise vahel). Kaudse majandusliku mõju puhul on seos pikem (mitmeetapiline) ning ilma täiendava analüüsita pole võimalik välja selgitada, et seaduses toodu just sellise tulu/kulu tingib. Töös tuuakse välja nii otsesed kui ka kaudsed mõjud nii riigi kui ka teiste sihtgruppide seisukohalt, kuid arvuliselt käsitletakse ennekõike otseseid mõjusid.

Riigi seisukohalt võib tekkida küsimus, et miks seaduse loomine on vajalik, kui selle kehtestamise tulemusel riigi seisukohalt otseselt midagi ei muutu, kuid siinkohal tulebki rõhutada, et tegelikult võivad paljud mõjud olla kaudsed. Kaudseid mõjusid on paraku märkimisväärselt keerukam hinnata kui otseseid. Maamaksu kasv toob omavalitsuse eelarvesse teatud koguse raha. Tulumaksu kasvatamine toob otsese mõjuna ka teatud koguse raha lisaks, kuid teisalt võib läbi tarbimise vähenemise, ümbrikupalkade suureneva osakaalu vms mõju tulemusel täiendavalt laekuv summa summaarselt märkimisväärselt väiksemaks osutada.

Mõju võib olla rahalises mõttes, aga ka laiemalt kvantitatiivses mõttes, nii **positiivne** kui **negatiivne**. Erinevate kvantitatiivsete majanduslike mõjude suunad ei pruugi alati olla samad. Näiteks ettevõtete arvu vähenemine ei pea ilmingimata kaasa tooma maksude laekumise vähenemist. Mõju summaarne hinnang (positiivne või negatiivne) võib kujuneda ka mitmete osamõjude summana.

Käesolevas analüüsis on püütud mitmetasandilisi ja väga keerukaid hinnanguid vältida, välistamiseks sellega kindlasti ka erinevat liiki olulised mõõtmisvead, ning esitatud on kalkulatsioonid ennekõike võimalikult arusaadavaid ja üheselt mõistetavaid meetodikaid kasutades. Järgnev tabel koondab olulisemad mõjude käsitusvõimalused.

Tabel 1. Majanduslike mõjude erinevad käsitusvõimalused.

Omadus	Omadusest tulenevad mõjude liigid
Arvuline väljendatavus	Kvantitatiivsed (võimalik mõju hinnata arvuliselt), kvalitatiivne (mõju pole võimalik hinnata arvuliselt). <i>Näited: kvantitatiivne mõju (ettevõtete arvu muutus, maksulaekumiste muutus, ekspordimahu muutus jms), kvalitatiivne mõju (meeleolu muutus, teadlikkuse muutus jms)</i>

Seotus lõpptulemusega	Otsesed (on võimalik välja tuua otsuse ja mõju otsene seos), kaudsed (ei ole võimalik välja tuua otsuse ja mõju otsest seost – seaduse jõustumine toob kaasa mingi protsessi <i>a</i> , mis omakorda toob kaasa mingi täiendava protsessi <i>b</i> jne). Näited: <i>otsene mõju</i> (maksu kasvatamine muudab maksulaekumist), <i>kaudne</i> (tulumaksu muutus mõjutab käibemaksu laekumist <i>tarbimise kaudu</i>)
-----------------------	--

Allikas: autori koostatud.

2. Saneerimine ja selle otstarbekus

Justiitsministeeriumi poolt väljatöötatud saneerimise kontseptsioonis käsitletakse saneerimist kui *maksejõuetusmenetluse käigus võlgniku maksevõime taastamist temale kuuluvas ettevõttes ümberkorralduste tegemise kaudu*. Saneerimise mõistest saadakse erinevate autorite poolt, aga ka erinevates õigusruumides, erinevalt aru. Erinevused tulenevad ennekõike sellest, milliseid protseduure saneerimise mõiste alla koondununa ette nähakse. Saneerimine võib seega tähendada nii lihtsat võlgade ajatamist kui ka ettevõtte tegevusprotsessi täielikku ümberkorraldamist, sealhulgas ettevõtte erinevateks osadeks jaotamist. Tavapärane termin välismaises kirjanduses saneerimise kohta on reorganiseerimine (*reorganization*), mis viitabki suurematele ümberkorraldustele ettevõtte tegevusprotsessis. Ühel või teisel moel mõjutab saneerimine ettevõtte tegevusprotsessi, mille tulemusel ettevõtte võib hakata funktsioneerima kasumlikumalt või kahjumlikumalt. Kuna võimalik on ka olukorra halvenemine, ongi alati vajalik käsitleda **saneerimise otstarbekust**.

Lähtudes nii erinevatest näidetest, majandusteooriast kui ka erinevate riikide saneerimisseadusandlusest on võimalik üheselt öelda, et kõiki ettevõtteid ei ole mõttekas saneerida. Mõttekas on saneerida neid ettevõtteid, mis pärast saneerimist enam **suure tõenäosusega** teistkordselt püsivatesse makseraskustesse ei satuks. Kui saneerimisjärgne uuesti makseraskustesse sattumine on pigem tõenäoline kui ebatõenäoline, siis pole ka saneerimine otstarbekas. Seega peab ettevõtte olema võimeline saneerimisjärgselt tasuma kokku lepitud aja jooksul võlad ning lisaks suutma katta ka kõik jooksvad kulud ning maksed (ei tohi olla häiritud ettevõtte tavapärane tegevusprotsess).

Lisaks maksevõime stabiliseerumisele või paranemisele tuleb teise aspektina tähelepanu pöörata saneerimise (reorganiseerimise) mõjule ettevõtte väärtusele. Ettevõtte väärtus peaks reorganiseerimise tulemusel kindlasti suurenema, sest vastasel juhul on reorganiseerimisprotseduurid kasutud. Kõigi ettevõtete väärtus ei pruugi saneerimisjärgselt paratamatult olla suurem kui enne seda. Kui saneerimise tulemusel ei ole võimalik tegevusprotsessis teha piisaval hulgal ümberkorraldusi ning ettevõtet kasumlikumalt toimima panna, siis tulevikus on kahjumi akumulatsioon ning ettevõtte pankrotistumine vägagi tõenäolised, seda isegi vaatamata võlgade ajatamisele – võlgade tekke peamiseks põhjuseks ongi

ennekõike ebaefektiivne majandamine. Mõningatel juhtudel võib ettevõtte kasumlikum toimimine tulevikus olla küll võimalik, kuid varade likvideerimisväärtus ületab ikkagi tulevaste rahavoogude baasil arvatud väärtust – selline situatsioon on tavapärane, kui ettevõtte materiaalsete ja immateriaalsete varade järele on suur nõudlus ning need on likviidsed. Sellisel juhul võib tekkida konflikt ühelt poolt võlausaldajate ja teiselt poolt ettevõtte juhtkonna, omanike ja töötajate huvide vahel, kuna neil on ettevõtte jätkamise otstarbekuse osas erinevad nägemused. Varade müügikõlblikkust (eriti immateriaalsete varade) on raamatupidamisinformatsiooni välistarbijal sageli väga keeruline, kui isegi mitte võimatu hinnata. Keeruline võib see olla ka vastava eriala professionaali (näiteks audiitori) jaoks, kelle ülesandeks on saneerimise otstarbekuse hindamine, kuid kes ei tunne konkreetse majandustegevuse spetsiifikat piisavalt hästi.

Saneerimise otstarbekuse hindamine seab väga suured erialased nõudmised ka selle üle otsustajale (otsustajatele), sest ettevõtte äriprotsesside kasumlikkuse hindamine põhineb paljuski oletustel ning on olulisel määral sõltuvuses nii majanduskeskkonna kui ka vastava valdkonna olukorrast ning suundumustest tulevikus. Näiteks kinnisvaraturu aktiivsuse korral võib tunduda mõttekas palju kinnisvara omava tootmisettevõtte likvideerimine, kuid turusituatsiooni muutudes ja kinnisvara ostu-müügitehingute vähenedes võib võlausaldajate jaoks kasulikumaks võimaluseks olla hoopis tootmisettevõtte poolne varasema väiksema kasumlikkusega tegevuse jätkamine.

Eelnevat summeerides tuleb tõdeda järgnevat:

- saneerimise mõistel on erinevates õigusruumides erinevaid tähendusi, kuid ennekõike mõistetakse selle all ettevõtte tegevusprotsessis olulisemate muudatuste tegemist ehk ettevõtte tegevuse reorganiseerimist;
- saneerimine ei ole alati võimalik ja otstarbekas – osade ettevõtete pankrot on tulenevalt nende tegevusprotsessi spetsiifikast, ülesehitusest või ka majanduskeskkonnas valitsevatest tingimustest paratamatu;
- saneerimise tulemusel peaks üldjuhul ettevõtte saneerimisjärgne väärtus olema suurem võrreldes saneerimiseelse väärtusega – kuna saneerimiseelne väärtus on tavapäraselt ettevõtte likvideerimisväärtus, siis on vastavat tingimust sageli üsna lihtne täita;

- saneerimise kasuks otsustamisel on oluline, et ettevõtte suure tõenäosusega hilisemalt enam püsivatesse makseraskustesse ei satuks, sest vastasel juhul on ratsionaalne tegevuse lõpetamise otsus teha juba varasemalt;
- saneerimine eeldab teatavaid muudatusi ettevõtte majandustegevuses ja tegevusprotsessides, mis võivad seisneda kahjumlikest tegevusvaldkondadest loobumises, juhtkonna ümber vahetamises, tegevusprotsessi muutmises jms tegevustes, mis on vajalikud ettevõtte kasumlikumaks ning efektiivsemaks tegutsemiseks.

3. Saneerimisseaduse poolt mõjutatud sihtgrupid (saneerimise huvigrupid)

Järgnevalt on käsitletud seda, milliseid erinevaid ettevõttega seotud sihtgruppe võiks planeeritav saneerimisseadus mõjutada ning millised oleksid nendega seotud konkreetsed majanduslikud mõjud ja nende kalkuleerimismehhanismid. Oluline on rõhutada, et ettevõttel kui juriidilisel isikul saneerimisprotsessis huvisid ei ole ning ettevõtte huvid on jagatud kaheks: omanike ja juhtkonna/töötajate huvid. Sihtgrupid on järgnevad:

- riik kõige laiemas tähenduses
- ettevõtte võlausaldajad
- ettevõtte töötajad, juhtorganite liikmed
- ettevõtte omanikud
- ettevõtte lepingu- ja äripartnerid
- ettevõtte konkurendid

Võimalik on ka täiendavate sihtgruppide välja toomine, nagu avalikkus (näiteks mingi piirkonna elanikud), mitteriiklikud organisatsioonid jne, aga otstarbekuse kaalutlusel pole seda tehtud, sest vastavaid sihtgruppe puudutavaid majanduslikke mõjusid on keeruline välja tuua ning veel raskem kvantitatiivselt mõõta. Saneerimismenetluse mõju ka osadele ülaltoodud sihtgruppidele on pigem kaudne ning raskesti kvantitatiivselt mõõdetav. Erinevate sihtgruppide lõikes võivad mõjud olla kvantitatiivselt vägagi erinevad ning seetõttu on hilisemal empiirilisel analüüsil ennekõike keskendunud mõjudele, mis on erinevate mõjude hulgas väärtuselt kõige olulisemad ja selgemini välja toodavad.

3.1. Riik

Riigi peamine huvi ettevõtlusega seonduvalt on erinevate maksude kogumine, sest ilma maksudeta ei saaks Eesti olemasolev ühiskonnamudel eksisteerida. Erinevate ettevõtetega on seotud erinevad maksud, mida on ka järgnevalt detailsemalt kommenteeritud.

Ettevõtte peamised maksud on:

- tulumaks ettevõtetelt (töötasud, dividendid, erisoodustused, kingitused),
- sotsiaalmaks (töötasud, erisoodustused),

- käibemaks,
- töötuskindlustusmaks,
- kohustusliku kogumispensioni maks.

Eelnevalt loetletutest kaks viimast ei ole niivõrd märkimisväärse rolliga kui kolm esimest, nii riigieelarve tulubaasi, vastavate maksude/maksete suurusi kui ka nende laekumisi silmas pidades. Ülaloodud loetelus on võimalik ettevõtete lõikes välja tuua ka erandeid: ettevõtte ei ole käibemaksukohustuslane, ettevõttel pole töötajaid jms.

Raskeveokimaks, aktsiisimaks, hasartmängumaks, tollimaks, maamaks võivad küll riigieelarve seisukohalt olla olulise tähendusega, kuid nendega puutub tulenevalt oma spetsiifikast kokku ainult teatav osa ettevõtetest ning seega ei oma need majanduslike mõjude hindamise seisukohalt olulist rolli.

Nagu eelpool juba mainitud, käsitletakse riiki üldistavas tähenduses, hõlmates kõiki selle osasid, institutsioone jms ning siinkohal ei ole spetsiifilisemalt hakatud lahti kirjutama seda, millisele valitsustasandile konkreetsed maksud laekuvad ja mille jaoks neid kasutatakse. Maksude mittelaekumisel kaotab riik tervikuna ning seetõttu ei ole oluline, kes on maksuseaduse järgi ühe või teise maksu/makse saajaks.

Saneerimist vajava ettevõtte peamiseks probleemiks on see, et lisaks suutmatusele muudele võlausaldajatele võlgasid tasuda ei suudeta ka riigile maksusid maksta. Maksusid küll deklareeritakse, kuid nende maksmiseks puudub raha või kasutatakse seda raha lihtsalt muude võlgade tasumiseks. Sageli on maksude maksmises juba enne saneerimisprotsessi algust näha probleeme (kuigi see ei pea olema reegel). Näiteks eesmärgiga vältida töötajatega seonduvaid makse müüakse toodangut mitteametlikult, saades seeläbi raha ümbrikupalkade maksmiseks. Raskustesse sattunud ettevõtete puhul on ka tavapärane ühe maksu tasaarvestus teisega (näiteks sisendkäibemaksu tasaarvestamine tulu- ja sotsiaalmaksuga). Tavapärane on ka situatsioon, kus kõigepealt tasutakse hüpoteegiga või muude pantidega tagatud võlad (ennekõike krediidasutuste ees) ning seda tehakse maksude maksmata jätmise arvelt. Eelnev loetelu ei pretendeeri terviklikkusele, kuid vastavatest näidetest tuleneb oluline aspekt, miks riigi seisukohalt on vajalik välja selgitada, kas konkreetse makseraskustesse sattunud ettevõtte eksisteerimine on mõttekas või mitte.

- Kui ettevõtte ärimudel on antud keskkonnas konkurentsivõimeline, siis peaks see suutma toimida nii, et makse makstakse. Riigi seisukohast on sellisel juhul ratsionaalne pooldada ettevõtte ajutistest makseraskusest üle aitamist.
- Kui ettevõtte ärimudel ei ole antud keskkonnas konkurentsivõimeline, siis ettevõtte ei ole suuteline eksisteerima nii, et see korrektselt ja püsivalt makse maksaks.

Riigi tulude ja kulude arvestamisel on esimese tegurina võimalik välja tuua, missugune on ettevõtte saneerimise või mitte saneerimise mõju maksulaekumistele. Informatsiooni välistarbija seisukohalt on keeruline jaotada ettevõtted konkurentsivõimelisteks ja konkurentsivõimetuteks, sest majandusaasta aruanded ei sisalda tavapäraselt informatsiooni selle kohta, kas ettevõtte strateegia oleks olemasolevas majanduskeskkonnas konkurentsivõimeline või mitte (seda saab hinnata ainult kaudselt finantsanalüüsi kasutades). Konkurentsivõime võib tuleneda ka üksikutest juhtkonna või tegevjuhi otsustest, olles seega vägagi situatsioonispetsiifiline. Eelnev on ennekõike iseloomulik väikeettevõtetele, aga samahästi võib mõjutada ka suuri ettevõtteid (AS Merko näide, kus juhtorgani liikme korruptsioonisüüdistus avaldab mõju ettevõttele tervikuna). Kuigi majandusaasta aruanded ei võimalda saada ühest vastust ettevõtte tegevusstrateegia edukuse kohta, on siiski võimalik välja tuua erinevaid ettevõtte arengustsenaariume, eeldades tegevuse jätkumist teatud tasemetel.

Ettevõtte pankrotistumisega võib lisaks maksulaekumistele seonduda veel mitmeid riigi seisukohalt olulisi mõõdetavaid majanduslikke mõjusid, nagu näiteks:

- Töötajatele koondamishüvitiste, erinevate töötutele mõeldud toetuste ja muude töötajatega seonduvate maksete tegemine. Vastava näite vastulausena saab välja tuua selle, et töötajad leiavad tööturult töökoha, mis vastab nende ja uue tööandja ootustele ning seeläbi on riik ettevõtte likvideerimisest hoopis võitja rollis. Vastavad mõjud on kvantitatiivselt mõõdetavad ning need on ka käesolevas töös välja toodud.
- Monofunktsionaalsetes asulates võib peamise tööandja sulgemine kaasa tuua kohaliku elu väljasuremise, mis ei mõjuta mitte ainult teisi vastavas asukohas tegutsevaid ettevõtteid, vaid kogu sotsiaalset infrastruktuuri. Nende mõjude hindamine on keeruline ning subjektiivne ja käesolevas töös neid välja ei ole toodud.
- Ettevõtete likvideerimine koormab erinevaid ametkondasid (näiteks pankroti- ja kohtuprotsesside läbiviijad) ning sellega toimub riigi ressursside ebaefektiivne

kasutamine. Kuigi seadused fikseerivad üheselt selle, kes erinevate menetlusprotsesside eest maksuma peab, ei saa menetlejad tegeleda samaaegselt muude töödega, mistõttu jääb kellelgi vajalikul hetkel abi saamata. Vastavate mõjude kvantitatiivne hinnang on samuti vägagi raskesti välja arvatav ning subjektiivne, seega ei ole ka seda käesolevas töös välja toodud.

3.2. Ettevõtte võlausaldajad

Võlausaldajate peamiseks huviks on nende poolt laenatud rahaliste vahendite või tarnitud teenuste/toodete eest tasu saamine. Võlausaldaja sooviks on see, et võlad saaksid tasutud võimalikult kiiresti ja võimalikult suures mahus. Olenevalt võlausaldaja suhtest võlgnikuga võib olla ka väga oluline, et võlausaldaja saaks võlgnikule tarneid jätkata, tagades seeläbi iseenda efektiivse funktsioneerimise. Samas ei pruugi saneerimine alati võlausaldajate huvides olla, sest:

- a) Teatud juhtudel võib varade kohesest realiseerimisest (pankrotimenetlus, aga ka ettevõtte ost huvitatud isiku poolt) teenida rohkem võrreldes saneerimise ja ettevõtte ebaedukalt edasi tegutsemisega.
- b) Võlausaldajatel ei pruugi oma ettevõtlusprotsessist või muust spetsiifikast tulenevalt olla aega oodata võlgade nõ järelmaksuga tasumist.
- c) Võlgade olemasolul või nende ajatamisel ei ole võlausaldajad huvitatud võlgniku uuest krediteerimisest või talle toodete/teenuste väljastamisest, kartes uut võlgade teket. See võib omakorda olulisel määral takistada tavapärast ettevõtlusprotsessi ning ettevõttel võib võrreldes varasemaga tekkida märkimisväärselt suurem vajadus käibekapitali järele.

Majanduspraktikas eksisteerib palju juhtumeid, kus võlgniku pankrot toob kaasa ka võlausaldaja pankroti. Ennekõike on see aktuaalne situatsioonides, kus võlausaldaja on liialt seotud ühe konkreetse kliendiga. Näiteks mingi mööblitootmisettevõtte pankrot võib raskesse olukorda seada vastava ettevõttega tihedates ärisidemetes oleva puitu tarniva ettevõtte. Siiski on tegemist pigem erandi kui reeglina ning selliseid seoseid ei ole käesolevas töös planeeritud modelleerida.

Seega on saneerimismenetluse mõju võlausaldajatele situatsioonispetsiifiline, kuid tõenäolisem on selle positiivne kui negatiivne majanduslik mõju. Otsene majanduslik mõju on see, et võlausaldajatele tasutakse võlg, kaudne majanduslik mõju väljendub võlausaldajate võimes

tasuda oma võlad ning maksta makse, olles seeläbi jätkusuutlikud. Otsest majanduslikku mõju on võimalik mõõta nii, eeldades et teatud osa tasutud võlgadest makstakse võlausaldajate poolt välja dividendidena või palgana.

3.3. Ettevõtte kliendid

Ettevõtte klientide peamiseks huviks on toodete/teenuste tarnete jätkumine. Sõltuvalt tegevusspetsiifikast võib tarnete seiskumine seada kliendid olukorda, kus nende endi ettevõtlusprotsessid on sellest oluliselt häiritud või koguni lakkavad toimimast. Probleemide püsimise korral võib selline situatsioon viia kliendiks oleva ettevõtte pankrotini või likvideerimiseni, tavapärasemalt lihtsalt ajutiste majandusraskusteni. Näiteks on eriti tundlikud sellised kliendid, kelle jaoks raskustesse sattunud ettevõtte on ainsaks tarnijaks ning sisseostetavaid tooteid ja teenuseid ei ole võimalik lühikese ajaga mujalt hankida. Probleemaatilisele ettevõttele tehtud ettemaksete korral lisandub ka oht, et võlgniku pankroti korral kaotab klient raha ettemakse ulatuses. Vastavate mõjude hinnang on jällegi vägagi situatsioonispetsiifiline ning ühest kalkuleerimismehhanismi ei ole siinkohal võimalik välja tuua.

3.4. Ettevõtte töötajad ja juhtkond

Töötajate ja juhtkonna peamiseks huviks on oma töökohtade säilitamine (juhtkonna liikmetele lisaks ka isikliku vastutuse vältimine maksejõuetusprotsessis). Ettevõtte maksejõuetuse korral on maksed töötajatele kas pärsitud või peatuvad maksed töötajatele täielikult, mistõttu on tõenäoline töötajate lühema või pikema aja jooksul töölt lahkumine. Juhul kui sobiva aja jooksul tööd ei leita, halveneb töötajate majanduslik olukord, mis seab täiendava surutise riigile erinevate abisüsteemide kaudu. Ennekõike on problemaatilised selliste ettevõtete makseraskused, kus töötab palju inimesi ning ettevõtte asukohas puuduvad ka olulised asendustöökohad (näiteks tehas monofunktsionaalses asulas).

3.5. Ettevõtte omanikud

Ettevõtte omanike peamiseks huviks on ettevõtlusesse investeeritud rahalt teenimise võimalus, kas siis dividendide või intressidena. Ettevõtte pankroti korral on omanike võimalik majanduslik kahju tavapäraselt ka suurim – kaotatakse ettevõttesse investeeritud raha ning akumulunud kasum. Vastava majandusliku mõju ulatuse määrab osaliselt ka see, kas ettevõtte omanikel on

teisi ettevõtmisi või rahateenimise võimalusi. Selle mõju parimaks mõõdikuks on omanikele potentsiaalselt makstavad dividendimaksud ning säilitatav investeeritud kapital. Dividendimakseid kalkuleerides tuleb olla konservatiivne, sest makseraskustest ülesaavate ettevõtete puhul pole dividendimaksud tavapärased.

3.6. Konkurendid

Saneerimise majanduslik mõju konkurentidele võib olla mitmetine. Tavapärane majanduslik loogika viitab sellele, et kui mingite toodete või teenuste turult kaob üks pakkuja, muutub teiste pakkujate situatsioon paremaks. Parem situatsioon võib väljenduda suuremas käibes, kasumis, turuosas, tootlikkuses või mõnes muus asjaolus. Ennekõike on sellises situatsioonis siiski võitjateks konkureeriva ettevõtte omanikud, sageli võivad olla kaotajateks aga kliendid, kes ei saa tooteid ja teenuseid osta odavama hinnaga või peavad konkurentsi hõrenedes kaupa kauem ootama. Konkurentsi vähenemine võib kvaliteedile mõju avaldada nii negatiivselt kui ka positiivselt, sõltudes ainuüksi sellest, milline oli turult lahkunud ettevõtte kaupade kvaliteeditase.

Kui ettevõtte saneeritakse, siis saneerimise tulemusel võib teiste pakkujate jaoks tekkida varasemast tugevam või nõrgem konkurent – kõik sõltub saneerimisprotsessi iseloomust. Näiteks kui saneerimine seisneb võlgnikust ettevõtte jaoks soodustingimustel ettevõtte restruktureerimises ning selle efektiivses toimima hakkamises, siis konkurentide jaoks muutub situatsioon halvemaks ning ei ole omakorda välistatud nende raskustesse sattumine. Ka siinkohal tuleb tõdeda, et tegemist on vägagi situatsioonispetsiifiliste majanduslike mõjudega, mille hindamine ei pruugi isegi ettevõtete tegevust puudutava siseinformatsiooni olemasolul olla võimalik.

3.7. Sihtgruppide kokkuvõte

Eelneva saneerimismenetluse sihtgruppide ülevaate puhul võib väita, et riigi seisukohalt on saneerimise mõjusid võimalik kvantitatiivselt välja tuua. Mõjud teistele sihtgruppidele on küll arvuliselt väljendatavad, kuid sageli väga keerukalt kalkuleeritavad. Kui saneerimise tulemuseks on see, et ettevõtte jääb likvideerimata, siis otsese mõjuna on riigil võimalik teenida maksutulusid ning jäävad tekkimata erinevad likvideerimisega seotud kulud (näiteks erinevate toetusrahade maksmine). Ettevõtte võlausaldajad, kliendid ja koostööpartnerid suudavad paremini makse maksta ning töökohtasid säilitada. Ettevõtte turule jäämise mõju konkurentidele võib olla

mitmetine ning ei ole võimalik üheselt öelda, et see maksulaekumiste seisukohalt tooks endaga kaasa muutusi kas ühes või teises suunas. Selleks, et hinnata mõjusid, mis ei puuduta riiki, peaks iga likvideerimisohus oleva ettevõtte situatsiooni vaatlema eraldi ning pelgalt majandusaasta aruannetes olevat informatsiooni kasutades ei ole võimalik teha mitte mingeid üldistusi või neid tehes võib jõuda väga valede tulemusteni.

Eelnevast tulenevalt on käesoleva töö arvutuslikus osas põhirõhk seatud saneerimise mõjude hindamisele riigi seisukohalt, keskenduses ennekõike erinevate maksulaekumistega seotud küsimustele. Vastaval analüüsil on suurim väärtus ka töö tellijale (ehk riigile). Konkreetseid mõju hindamise meetodikaid on täpsemalt kirjeldatud töö järgnevates osades.

4. Saneerimismenetluse praktika välismaal

Alljärgnevas ülevaates tuuakse välja mõningate riikide pankroti- ja saneerimismenetluse alane informatsioon, mis illustreerib, kuidas erinevad riigid seadusandluses toodud maksejõuetusmenetlust puudutavad kriteeriumid riikide lõikes olla. Sellest tulenevalt pole erinevate riikide saneerimisstatistika sageli võrreldav.

Erinevad allikad toovad välja, et suurem reorganiseerimise teel lõppevate maksejõuetuste arv USA-s võrreldes Euroopaga tuleneb ennekõike USA võlglaste jaoks sõbralikumast seadusandlusest (näiteks Brouwer 2006: 5). Viidatakse ka sellele, et võlglaste või võlausaldajate huvide kaitse tuleneb paljuski sellest, mis on vastava riigi õiguskeskkonna aluseks – kas Rooma või tavaõigus. Tavaõigusega riikides on omanikud pankrotiprotsessides enim kaitstud kui kreditorid, mis ühtlasi viitab ka suuremale reorganiseerimise võimalikkusele, kuid üksikute riikide lõikes saab tuua ka näiteid kas vastupidisest olukorrast või vähemalt mitte väga suurtest erinevustest. Rooma (Prantsusmaa, Saksamaa) ja tavaõiguse (Inglismaa, USA) riikide erinevusi kirjeldab ka järgnev tabel 2. Tabelis 2 on välja toodud erinevad pankroti- ja saneerimisprotsessiga seotud karakteristikud.

Tabel 2. Pankrotiprotseduurid, kreditoride roll nendes ning ettevõtete maksejõuetusest ülesaamise määrad Prantsusmaal, Saksamaal, Suurbritannias ning USAs.

Näitaja / Riik	USA	Suurbritannia	Prantsusmaa	Saksamaa
Kreditoride nõusolek vajalik reorganiseerimiseks	Ei	Jah	Ei	Jah
Tagatud nõuete eelisjärjekord	Jah	Jah	Ei	Jah
Juhatuse jäämine reorganiseerimise juurde	Jääb	Ei jää	Jääb	Ei jää
Pankrotiprotsessi algus	Ei ole objektiivseid kriteeriume	Lepingurikkumine	Maksete lõppemine – suutmatus lühiajalisi kohustusi täita	Maksete lõppemine või liigne laenamine
Kontrollfunktsioon	Võlgnik, kreditorid,	Kaitstud kreditor	Kohtu poolt määratud	Kreditorid kohtu

	pankrotikohus		administraator	järevalve all
Automaatne seisak – võlgade sissenõudmine peatatakse	Piiramatu	Ei ole	Piiramatu	3 kuud
Võlausaldaja suhtes sõbralikkus (allikas: LLSV, hinne 1-4)	1	4	0	3
Võlausaldaja suhtes sõbralikkus (allikas: Wood, hinne 1-10)	6	9	1	8
Maksevõimetusest ülesaamise määr (allikas: Maailmapank)	76%	85%	48%	53%

Allikad: Osterkamp 2006: 30, Brouwer 2006: 9.

Maksejõuetust käsitlevate seaduste sisu ja olemasolu mõjutab nii ärilist käitumist, maksejõuetusmenetluse tulemust, aga ka maksejõuetuse juhtumite registreerimist ning klassifikatsiooni. Järgnevalt on nimetatud mõjusid täpsemalt vaadeldud, kusjuures vastavad kriteeriumid omavad ka väga olulist rolli maksejõuetusalase statistika kujundamisel.

Ärilise käitumise osas on maksejõuetusseaduste mõjud järgnevad (Osterkamp 2006: 28):

- milline ettevõtluvorm valitakse;
- kuidas projekti finantseeritakse;
- krediidi kättesaadavus ja intressimäärad;
- kui riskantsed on valitavad projektid;
- kui palju jõupingutusi juhatus teeb maksejõuetuse ärahoidmiseks;
- kui tihti maksejõuetust esineb;
- kuidas maksejõuetuse juhtumid lahendatakse (kas ametlike menetlusreeglitega või kokkulepete teel).

Maksejõuetusmenetluse tulemuse osas on seadustel järgnev roll (Osterkamp 2006: 29):

- ebavajalike likvideerimiste osakaal (selle asemel, et pakkuda restruktureerimist või uut kapitali);

- tõkestatud likvideerimiste osakaal (mis tegelikult oleksid olnud vajalikud);
- kreditoride poolne raha kättesaamine;
- võimalused ettevõtjusega alustamiseks ebaõnnestunud ettevõtjale.

Nagu eelpool nimetatud, võib maksejõuetusseaduste sisu riikide lõikes oluliselt erineda. Üldistusi tehes võib seaduste erinevused koondada järgnevate kriteeriumite alla (Smith, Strömberg 2005)

- seaduste peamised karakteristikud (kas eksisteerivad nii likvideerimise kui ka reorganiseerimise seadused, millal neid viimati muudeti jms);
- verifikatsiooni mehhanismid (keda loetakse likvideerimiseks või reorganiseerimiseks sobilikuks jms);
- koordinatsiooni mehhanismid (mis varasid protsessides kasutatakse, kuidas võetakse vastu reorganiseerimise plaan, mahakantavate laenude maht jms);
- kolmandate osapoolte kaitse (palgad, töökohtade säilitamine jms);
- varade väärtuse säilitamine (varade omandisuhted protsessis, protsessi ajalised limiidid jms);
- likviidsus ja varadest vabanemine (võla vahetamine protsessi käigus, müügemehhanismid ja –piirangud jms);
- esimese reageerija eelised.

Tulenevalt erinevate riikide seadustest varieeruvad ka pankrotiprotsessid ning nende lõppemise võimalused. On võimalikud nii varade jagamine, ettevõtte terviklik müük, põhikapitali suurendamine, reorganiseerimine jms. Näiteks on ligi veerand USA pankrotiavaldustest reorganiseerimisavalduused, milledest rahuldatakse ca viiendik – reorganiseeritakse 5% ettevõtetest, kelle suhtes on algatatud pankrotimenetlus. Euroopas on näitajad märkimisväärselt madalamad – näiteks Hollandis soovib reorganiseerimist ca 7% ettevõtetest ning ca 2% reorganiseeritakse. Prantsusmaal reorganiseeritakse ca 2,5% ettevõtetest. Reorganiseerimissoov on vähe ka Saksamaal ja Inglismaal, vastavalt ca 0,39% ning ca 2%. Eelnevast tulenevalt võib üheselt järeldada, et reorganiseerimine on Euroopas märkimisväärselt vähem levinum kui USAs. (Brouwer 2006: 10)

Samas ei erine tegutsema jäävate ettevõtete arv riikide lõikes nii oluliselt kui varem välja toodud, kuna tegutsema jäämiseks kasutatakse lihtsalt erinevaid meetodikaid. Reorganiseerimine on küll

tavaline USAs, kuid Euroopas domineerivad muud meetodid. Inglismaale on tavapärased omandamised, Rootsis on tavapärase oksjoni süsteem, Saksamaale on omased mitteformaalsed lähenemised, Hollandis on tavapärase ettevõtte varade omandamine jne. Reorganiseerimine on parim meetod ettevõtte elluäratamiseks ainult siis, kui selle meetodi tulemusel ettevõtte väärtus kasvab enim. ELis on tavapärase kreditoride tugev kaitse ning võlgade sissenõudmisega viivitamise puudumine, mis oluliselt pärsib reorganiseerimise läbiviimise võimalikkust. (Brouwer 2006: 10)

On teostatud ka erinevaid uuringuid reorganiseeritud ettevõtete hilisema toimimise kohta, kuid tulemused on vägagi situatsioonispetsiifilised (näiteks Gosselin, Papillon 2005). Üldistades saab tõdeda, et kui reorganiseerimise kasuks on otsus tehtud, siis sellisel juhul on tavapärase ka ettevõtte hilisem toimima hakkamine – reorganiseerimise otstarbekust suudetakse eelnevalt hästi hinnata. Pole võimalik maailmapraktika näitel välja tuua ühest loetelu saneerimise järgsetest kvantitatiivsetest majanduslikest mõjudest (ennekõike riigi seisukohalt), sest saneeritud ettevõtted on olulisel määral erinenud oma suuruselt ja tegevusspetsiifikast tulenevalt.

Kokkuvõttes võib saneerimismenetluse kohta erinevates riikides järeldada järgnevat.

- Saneerimise võimalused ja kestvused tulenevalt erinevate riikide seadustest ja praktikatest on vägagi erinevad. Seadustes toodud võimalused peegelduvad otseselt ka saneerimise statistikas.
- Saneerimise (kas reorganiseerimise või muu meetodi abil) määrades ei ole erinevate riikide lõikes väga suuri erinevusi ning saneeritavate ettevõtete arv jääb mõne protsendi piiresse kõigist maksejõuetutest ettevõtetest. Ülejäänud maksejõuetud ettevõtted kas saavad sellest mingi muul viisil üle, pankrotistuvad või likvideeritakse.
- Kui saneerimise kasuks on otsustatud, siis tavapäraselt muudab see ettevõtte tegevuse võrreldes maksejõuetuse eelse situatsiooniga efektiivsemaks, kuid erinevused on vägagi situatsioonispetsiifilised.
- Erinevate riikide praktikate ja andmete vaatlemisel Eesti majanduskeskkonna näitel peab olema konservatiivne, sest õigusruumid on vägagi erinevad ning teistes keskkondades võidakse nii mõisteid kui ka protsesse vägagi erinevalt käsitleda.

5. Maksejõuetus ja selle dünaamika välismaal

Ettevõtete maksejõuetuks muutumise probleemid ei ole iseloomulikud ainult Eesti majanduskeskkonnale. Ettevõtluse ja ettevõtete ebaefektiivsus ning funktsioneerimishäired ulatuvad tagasi sellesse aega, millal ettevõtlusega tegelema hakati. Järgnevalt on vaadeldud maksejõuetuse alast statistikat Euroopa Liidus, aga ka mõnedes teistes maailma riikides lähiminevikus.

Järgnevad tabelid koondavad maksejõuetuse dünaamika nii Lääne- kui ka Ida-Euroopa riikides viimastel aastatel. Vastavad koondandmed pärinevad kontserni Creditreform igaaastasest Euroopa riikide pankrotistatistikast. Koheselt tuleb tähelepanu juhtida asjaolule, et erinevates riikides võidakse nii pankrottide kui ka maksejõuetuste all mõista erinevaid situatsioone. Pankrotistatistika vaatlemisel osakaaluna eksisteerivatest ettevõtetest on jällegi oluline tähelepanu pöörata sellele, millised ettevõtted ettevõtete üldkogumisse arvestatakse – ennekõike kas sinna on kaasatud ka mitteaktiivsed ettevõtted või mitte. Alltoodud analüüsid annavad üldise indikatsiooni erinevates riikides toimuvast, kuid ei pruugi omavahel olla väga hästi võrreldavad just eelpooltoodud põhjustest tulenevalt. Näiteks Eestit käsitlevat informatsiooni tuleks alltoodud tabelis korrigeerida, sest vastavas statistikas on vähemalt Eesti näitel maksejõuetuse definitsioonina arvesse võetud nii väljakuulutatud pankrotte, aga ka pankrotimenetluse raugemisi. Mõnede riikide andmed võivad sisaldada ka näiteks netovarade nõuetele mittevastavusi, kuigi viimati nimetatust tulenev likvideerimisprotsess viitab ennekõike ettevõtte pikaajalisele ebaefektiivsele tegutsemisele, mitte niivõrd suutmatusele kreditoride ees kohustusi täita, kuigi eelnevad käivad sageli käsikäes.

Tabel 3. Pankrotistatistika Põhja-, Lääne- ja Lõuna-Euroopa riikides 2002-2006.

Riik	2006	2005	2004	2003	2002	Muutus 2006/2005, %
Austria	6854	7136	6328	5643	5281	-4,0
Belgia	7455	7878	7836	7593	7222	-5,4
Taani	1987	2497	2620	2506	2469	-20,4
Soome	2350	2278	2385	2769	2885	3,2
Prantsusmaa	38369	41930	40776	38296	37987	-8,5
Saksamaa	31300	36850	39270	39470	37620	-15,1
Suurbritannia	13777	13462	12813	14815	17094	2,3
Kreeka	520	580	577	480	489	-10,3

Iirimaa	296	327	321	346	379	-9,5
Itaalia	15900	17150	17500	16000	16000	-7,3
Luksemburg	634	682	665	655	695	-7,0
Holland	6052	6780	6648	6386	6489	-10,7
Norra	1913	2175	2683	3084	2603	-12,0
Portugal	3400	3300	3123	2980	2092	3,0
Hispaania	849	869	561	646	629	-2,3
Rootsi	5264	5865	6588	7099	6892	-10,2
Šveits	4528	4751	4955	4539	4002	-4,7
Kokku	141448	154510	155649	153307	150828	-8,5

Allikas: www.creditreform.de.

Tabel 4. Pankrotistatistika Ida-Euroopa riikides 2004-2006.

Riik	2006	2005	2004	Muutus 2006/2005, %
Tšehhi	4100	3882	3643	5,60
Eesti	461	450	436	2,40
Ungari	9447	7983	7804	18,30
Läti	730	746	1217	-2,10
Leedu	808	773	708	4,50
Poola	740	798	1147	-7,30
Slovakkia	2150	2200	2300	-2,30
Sloveenia	1246	1383	1684	-9,90
Kokku	19682	18215	18939	8,10

Allikas: www.creditreform.de.

Vaadeldavatel perioodidel võib täheldada erinevate riikide lõikes pankrottide vähenemist. Kui Ida-Euroopa riikide hulgast välja arvata Ungari ettevõtete pankrottide kasvu mõju, siis sellisel juhul on viimastel aastatel olnud pankrottide arv terves Euroopas langeva trendiga. Ennekõike saab selle põhjusena tuua paranenud majanduskliima ning kindlasti mitte saneerimisprotseduuride juurutamise.

Täiendava informatsioonina on järgnevalt välja toodud maksejõuetuste arv 10000 ettevõtte kohta nii Lääne- kui ka Ida-Euroopas. Ka siinkohal tuleks rõhutada, et vastavates tabelites toodud informatsioon on pigem illustreeriva iseloomuga, kuna näiteks algallikas oli Eesti kohta vastavaks näitajaks toodud 136 (alltoodud juba korrigeeritud kujul), mille kalkuleerimismehhanism jääb töö koostajale arusaamatuks – kalkuleerimisel on arvestatud ca 34 000 ettevõttega, kuid see alahindab ettevõtete arvu Eestis antud ajahetkel oluliselt.

Tabel 5. Ettevõtete pankrotistumised Euroopas 10000 ettevõtte kohta.

Hispaania	3
Kreeka	7
Itaalia	26
Portugal	27
Iirimaa	30
Norra	60
Suurbritannia	69
Soome	97
Rootsi	99
Belgia	105
Saksamaa	106
Taani	109
Holland	124
Šveits	135
Prantsusmaa	149
Austria	190
Luksemburg	239

Poola	2
Tšehhi	51
Eesti	34
Läti	61
Ungari	73
Slovakkia	77
Leedu	127
Sloveenia	136

Allikas: www.creditreform.de.

Eelnevast tabelist tulenevalt ei saa mingeid selgeid statistilisi seaduspärasusi esile tuua, sest konkreetsed näitajad ei ole korrelatsioonis riigi suurusega. Sellest tulenevalt saab teha järelduse, et ennekõike sõltuvad nii pankrottide koguarv kui ka nende sagedus ettevõtete koguarvu suhtes erinevates riikides järgnevatest asjaoludest:

1. mis on maksejõuetu või pankrotistunud ettevõtte täpne definitsioon – määrab tabelites 3 ja 4 toodud ettevõtete arvud;
2. missuguseid ettevõtteid loetakse tegutsevate ettevõtete üldkogumisse – määrab tabelis 5 toodud suhtarvud;
3. kui lihtne on ettevõtlustegevusega alustamine – määrab tabelis 5 toodud suhtarvud kui ka ettevõtete üldkogumi suuruse.

Järgnev tabel lisab teatava ülevaate selles osas, milline on olnud valitud riikide pankrottide arv majandusharude lõikes. Andmetest saab teha ühese järelduse, et primaar- ning sekundaarsektorites on pankrottide arv väiksem kui kvaternaarsektoris (kaubandus ja teenindus). Samas tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et primaar- ja sekundaarsektori ettevõtted on tavapärastelt palju suuremad ning seetõttu oleks vastavate sektorite suured pankrotinäitajad negatiivsed, põhjustades suures ulatuses tööpuudust. Primaar- ja sekundaarsektoris

pankrotistumiste järsk suurenemine viitab sageli ka riigi konkurentsivõime olulisele vähenemisele.

Tabel 6. Pankrotid valitud riikide majandussektorites.

Riik	Tootmine	Ehitus	Kaubandus	Teenindus
Belgia	6,7 (8,1)	13,4 (14,7)	53,1 (53,9)	26,7 (23,3)
Taani	5,8 (11,9)	12,9 (15,5)	45,6 (38,1)	35,7 (34,5)
Soome	13,5 (15,0)	21,8 (19,9)	28,5 (30,4)	36,2 (34,7)
Prantsusmaa	9,1 (8,9)	24,0 (21,4)	33,4 (35,0)	33,5 (34,8)
Saksamaa	11,0 (10,9)	19,3 (21,1)	30,1 (29,2)	39,6 (38,8)
Suurbritannia	7,6 (17,3)	27,6 (24,0)	29,6 (22,1)	35,2 (36,6)
Holland	6,9 (11,5)	10,8 (13,3)	27,0 (29,5)	55,3 (45,7)
Norra	6,1 (10,1)	21,7 (11,0)	39,5 (47,4)	32,7 (31,5)

Allikas: www.creditreform.de .

Perioodil 2005-2006 toimus oluline langus ka Jaapani ja USA ettevõtete pankrottides. Vaatamata sagedasele informatsioonile meedias USA majanduse halvast käekäigust ei näita 2006 ja 2007 fiskaalaastate USA kohtute pankrotistatistika olukorra halvenemist, kuid tuleb ka nentida, et tõenäolised negatiivsed stsenaariumid on alles realiseerumas, sest erinevad makromajanduslikud näitajad siiski sellel juba viitavad (U.S. Courts 2007).

Järgnevalt on oluline käsitleda Euroopa Liidu üleüldisi majandusprognoose, saamaks ülevaadet sellest, millised stsenaariumid on ülemaailmse majanduse mõjudest tõenäolised käesolevaks ja järgnevateks aastateks, sest palju on spekulieritud Euroopa majanduse jähnemise ning ettevõtete maksejõuetuse kasvu üle.

2006. aastal ennustati erinevate uurimusasutuste kui ka konsultatsiooniettevõtte poolt majandusolukorra halvemaks muutumist nii maailmas kui ka Euroopas (vt. näiteks Brossard et al. 2006). Euroopa Komisjoni 2008. aasta alguses avaldatud prognoosid viitavad samuti majanduskasvu aeglustamisele, majanduskeskkonna halvenemisele, aga ka USA mõjude ülekandumisele Euroopasse. Maailmapanga 31.12.2007 avaldatud prognoos kinnitab selget kasvu aeglustumist ning mitmete majandusnäitajate (näiteks SKP kasv turuhindades, ekspordi kasv) halvenemist aastal 2008.

Majanduslanguse (või majandusarengu pidurdumise) ja pankrottide arvu vahel on ajalooliste andmete põhjal selge seos, mis annab aluse pankrottide arvu suurenemiseks Euroopas. Ettevõtete

pankrotistumiste hüppelist kasvu Euroopas (ennekõike ELis) siiski prognoositud ei ole, seega on alust arvata, et ELi majanduse mõjud pankrottide arvule Eestis ei saa olema suured ning pigem on olulised siseriiklikud trendid.

6. Maksejõuetus Eestis 2005-2007 ning olukord tulevikus

Järgnevalt on vaadeldud maksejõuetuste esinemist Eestis perioodil 2005-2007 ning maksejõuetuse esinemist tulevikus, andmaks ülevaadet sellest, kui suur on võimalik saneerimismenetlust vajavate ettevõtete sihtgrupp ning millised on peamised neid iseloomustavad karakteristikud. Eestis on vastavaks analüüsiks võimalik kasutada kaht suurt andmebaasi – Justiitsministeeriumi Registrikeskuse ning Krediidinfo AS andmebaase.

Krediidinfo AS andmebaas sisaldab peamiselt reaalarajalist informatsiooni maksehäirete kohta, kuid ei anna ülevaadet sellest, milline on olnud seadusest tulenev maksejõuetuse menetlus. Lisaks võivad reaalarajas kajastatud maksehäired olla möödunud ning ei viita veel jäävate probleemide esinemisele maksekäitumises – enamikel ettevõtetel võib oma tegevusaja jooksul ette tulla väiksemaid maksehäireid. Krediidinfo AS andmebaas ei kajasta ka kõiki maksehäireid ning toob ära maksuvõlad ja ainult Krediidinfo AS registriga liitunud ettevõtete poolt edastatud maksehäirete statistika. Samas on Krediidinfo AS andmete puhul võimalik näha maksehäirete mastaapi, mida Registrikeskuse andmebaas välja ei too. Kui aga ettevõtetel puuduvad jooksva või möödunud majandusaasta finantsaruanded, siis ei ole jällegi maksehäirete mastaabi teadmistest olulist kasu, sest puudub võrdlusinformatsioon, kui palju vastava suurusega maksehäire võiks ettevõtte käekäiku mõjutada.

Käesolevas analüüsis on kasutatud Registrikeskuse andmebaasi, mis kajastab täpselt maksehäire protsessi, mis on omakorda võimalik siduda ettevõtete esitatud finantsaruannetega. Registrikeskuse andmebaasis on toodud ära maksejõuetusmenetluse kulg, kuid pole näha reaalarajalisi maksehäirete suurusi (kasvõi osaliselt) ning täiendava probleemina ilmneb, et maksejõuetusmenetluse aluseks oleva maksehäire ning viimati esitatud majandusaasta aruande vahe võib olla üsna pikk, mis häirib analüütiliste otsuste tegemist. Lisaks peab tähelepanu pöörama asjaolule, et kohustuslikus korras esitatavad finantsaruanded ei pruugi kajastada ettevõtte finantsseisu kõige täpselt – näiteks on varasid üle hinnatud, kohustusi alahinnatud vms. Järgnevalt on käsitletud seda, missugust liiki maksejõuetusmenetluse etappe saab perioodil 2005-2007 Eesti ettevõtete näitel välja tuua ning kui paljusid ettevõtteid vaadeldaval perioodil vastavad etapid iseloomustavad. Vaatluse all on neli etappi: pankrotimenetluste algatamised,

pankrotimenetluste raugemised, väljakuulutatud pankrotid ning pankrotistunud ettevõtete registrist kustutamised.

Perioodil 2005-2007 on kohtute poolt välja kuulutatud 483 erineva juriidilise isiku pankrotid, neist domineeriv enamus (ca 80%) osatühingud. Ülejäänud osa moodustavad enamuses aktsiaseltsid (ca 16%) ning 4% ulatuses on muid juriidilisi isikuid. Vastavad näitajad ei sisalda pankrotimenetluste raugemisi. Tõenäoliselt tulenevalt majanduse heast käekäigust on pankrotistunud ettevõtete arv vaadeldaval perioodil vähenenud. Ka 2008. aasta alguse pankrotistatistika (võrdluses 2007. aasta sama perioodiga) ei viita sellele, et pankrottide arv 2008. aastal suurem tõotaks tulla, kuid kindlasti tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et 2008. aasta alguses lahenduse leidnud pankrotiprotsessidest paljud on alanud ajal, mil majanduses polnud veel realiseerunud praeguseks aset leidnud negatiivsed stsenaariumid.

Tabel 7. Registriosakondades tehtud pankroti väljakuulutamise kanded ning pankrotimenetluse algatamised.

Aasta	2005	2006	2007	2008 (09.04)	Üldkokkuvõte 2005-2007
Pankrotistunud ettevõtete arv	210	171	167	52	548
Algatatud pankrotimenetlusi	147	170	168	59	544

Perioodil 2005-2007 on pankrotimenetluse algatamisi andmebaasi alusel tehtud 484 juhul, 2008. aasta kolme kuuga aga 59 tk, mis on ligikaudu veerandi võrra suurem eelmisel aastal samal perioodil tehtutest ning see on selge indikatsioon pankrottide arvu kasvust tulevikus. Perioodil 2005-2008 (2008 a. 09.04 seisuga) on toimunud 261 pankrotimenetluste algatamist, mis on lõppenud pankrottide väljakuulutamisega. Seega sisaldub eelnevalt kirjeldatud andmetes oluline hulk neid pankrotimenetlusi, mis on alanud enne 2005. aastat ning leidnud lõpplahenduse vaadeldaval perioodil. Samas jääb vastavasse perioodi ka suur hulk pankrotimenetluste algatamisi, mis ei ole senini leidnud lõpplahendust. Eelnev viitab ilmselgelt asjaolule, et pankrotistatistikas on oluline ajaline nihe ning majanduskeskkonna jahtumise ilmingud tegutsevate ettevõtete arvus hakkavad ilmnema alles teatud aja möödudes.

Tabel 8. Staatuslega 'Pankrotis' ettevõtted seisuga 22.08.2007.

NIMETUS	KOKKU
Aktsiaselts	229
Täisühing	1

Füüsilisest isikust ettevõtja	18
Usaldusühing	2
Osühing	529
Tulundusühistu	18
Mittetulundusühing	7
Sihtasutus	1
Välismaa äriühingu filiaal	1
Kokku	806

Pankrottidele lisaks on olulised pankrotimenetluste raugemised, mis on toimunud nii ilma pankrotti välja kuulutamata kui ka pärast pankroti väljakuulutamist. Pankrotimenetluse raugemine tähendab seda, et võlgnikul puuduvad varad pankrotimenetluse kulude katteks ja puudub vara tagasivõitmise ja tagasinõudmise võimalus (Pankrotiseadus par. 29). Sellised ettevõtted on tavapäraselt vähem saneerimiskõlblikud võrreldes nendega, mille osas pankrotimenetlus läbi viiakse, kuid jällegi võib ka siinkohal olla erandeid.

Tabel 9. Raugemised ja kompromissid 2005-2007.

Tunnus	2005	2006	2007
Pankrotimenetluse raugemine pankrotti välja kuulutamata (PankrS §29)	223	203	77
Pankrotimenetlus raugenud pärast väljakuulutamist (PankrS §158)	75	78	51
Pankrotimenetlus lõppenud kompromissi kinnitamisega (PankrS §183)	3	4	2
Kompromissi tühistamine ja väljakuulutatud pankrotimenetluse taastamine (PankrS §190)	1	1	1
Kompromissi tähtaja möödumine (PankrS §192)	0	1	0

Tabel 10. Regristri pankrottide tõttu kustutatud ettevõtted.

Likvideerimise aasta	Aktsiaselts	Osühing	Kokku
2005	96	265	381
2006	64	269	356
2007	41	166	214

Huvitavat maksedistsipliini alast informatsiooni pakuvad ka Krediidinfo AS poolsed uuringud. Krediidipoliitika turu-uuringu tulemused viitavad sellele, et Eesti ettevõtete krediidipoliitika on

2007. aastal olnud stabiilne ning suuri muudatusi võrreldes eelmiste aastatega ei ole toimunud. Keskmine maksetähtaeg on võrreldes eelmise aastaga langenud 5 päeva võrra 12 päevale ning keskmine maksehiline on 8 päeva, tähtaegselt tasutakse 62% arvetest. (Krediidiinfo AS)

Samas on Krediidiinfo AS andmest tulenevat näha 2006. ja 2007. aasta võrdluses maksehäirete arvu ja summa kasvu. 2007. aasta oktoobri seisuga oli 15 079 lõpetamata maksehäiret, maksehäireid esines 14 458 ettevõttel, Lõppemata maksehäirete suuruse kogusumma: 1 005 389 745 krooni. 2006. aasta oktoobris olid need näitajad seevastu järgnevad: 12 679 lõpetamata maksehäiret, maksehäireid esines 12 127 ettevõttel, lõppemata maksehäirete suuruse kogusumma: 928 238 194 krooni. Eelnev viitab üheselt maksehäirete kasvule, mis omakorda on pankrotistuvate ettevõtete arvu suurenemise indikaatoriks. (Krediidiinfo AS)

Sektorite lõikes on kõige problemaatilisemad ehitussektori näitajad. Ehitussektori kasv on vähenenud ning tõenäoline on ka ehitusmahtude vähenemine. Ehitusettevõtete maksehäirete summa perioodil jaanuar-september 2007 on 99 miljonit krooni, mis on eelmise aasta sama perioodiga võrreldes kasvanud ligi 70%. Ehitusettevõtete kehtivate maksehäirete arv on aastaga kasvanud 42%, tekkinud maksehäirete arv 36% ja maksehäiretega firmade arv 22%. Eesti ehitusettevõtete võlgnevus Maksu- ja Tolliametile on aastaga kasvanud 60% (ei sisalda alla 10000 krooniseid võlgu) ulatudes 188,5 miljoni kroonini. Krediidiinfo ettevõtete andmebaasi põhjal tegutseb Eestis 7581 ehitusettevõtet, neist neljandik on asutatud aastatel 2005 – 2007. (Krediidiinfo AS)

Pankrottide arvu määravad ära järgnevad üldised finantsilised ja mittefinantsilised põhjused, mis on kokkuvõtlikult järgnevad (Ooghe, Prijcker 2006):

- **üldised keskkonnategurid** (majanduslikud, tehnoloogilised, poliitilised ja sotsiaalsed faktorid või välisriikidega seotud faktorid)
- **ettevõtte sisekeskkond** (seos erinevate huvigruppidega: kliendid, hankijad, konkurendid, krediidasutused ja omanikud),
- **juhtkonnale või ettevõtjale iseloomulikud tunnused** (juhtkonna motivatsioon, väärtused, oskused, isiklikud karakteristikud – neid loetakse ka ettevõtte edu või ebaedu juures kõige olulisemateks faktoriteks),

- **ettevõtte poliitika** (määrab ettevõtte juhtkond ning sisaldab kõigi ettevõtte funktsionaalsete valdkondade strateegilist ja operatiivset suunamist)
- **ettevõtte karakteristikud** (suurus, vanus, tegevusala jms).

Lisaks peetakse oluliseks ettevõtte maksejõuetusmenetluses eristada järgnevaid ettevõtete tüüpe, kuid see ei pea olema lõplik loetelu (Ooghe, Prijcker 2006):

1. ebaedukad noored ettevõtted, mida juhivad ilma olulise juhtimis- ja erialase kogemusega juhid;
2. ambitsioonikad kasvule suunatud ettevõtted, millel ei ole pärast ebaõnnestunud investeringut piisavalt finantsvahendeid ennast tekkinud olukorda kohandamiseks;
3. liialt optimistlikud kasvule suunatud ettevõtted, mida juhib ülearu optimistlik juhatus, kes ei oma reaalselt ülevaadet ettevõtte finantsseisust;
4. pikka aega tegutsenud ettevõtete finantsseisu järk järguline halvenemine, kuna ettevõtte juhtkond on kaotanud sideme muutuva majanduskeskkonnaga.

Pankrotistuvate ettevõtete arvu prognoosimisel Eestis tulevikus on oluline tähelepanu pöörata muuhulgas järgnevale spetsiifikale.

- Pankrotistumiste prognoosimiseks pole võimalik kasutada trendi, sest trend on eelnevatel aastatel olnud langev, kuid samas viitavad hetkel erinevad indikaatorid majanduskeskkonna halvenemisele, mis tingib omakorda pankrotistuvate ettevõtete arvu suurenemise.
- On ära langenud või olulisel määral halvenenud mitmed olulised majanduskasvu soodustavad asjaolud: pankade laenuitingimused on karmistunud, erinevates tegevusharudes hakkab pakkumine ületama nõudlust, problemaatilised on suhted Venemaaga, riigieelarve on defitsiidis, kasvama on hakanud tööpuudus jne. Kõik need asjaolud viitavad pankrottide arvu suurenemisele tulevikus.
- Pankrottide arv vähenes nii öelda heas majanduskeskkonnas ning 2008. aastal on näha olulist pööret pankrotiprotsesside arvu suurenemise suunas, millele viitab ka eelnevalt käsitletud statistika. 2008. aasta esimesel veerandil on pankrotiavaldusi esitatud rohkem kui veerand võrreldes eelmise aastaga. Arvestades asjaolu, et kehtivas õigussüsteemis tähendab pankrotiprotsessi algatamine sisuliselt ettevõtte tegevuse lõppu, siis on tõenäoline, et paljud võlausaldajad pigem ootavad võimalikult kaua, lootes raskustesse sattunud ettevõtte seisukorra paranemist ning vähemalt osade võlgade tasumist.

- Majanduskeskkonna halvenes ei lõppe ebaedukate ettevõtete jaoks tegevusprotsess alati pankrotiga, sest päris palju ettevõtteid likvideeritakse vabatahtlikult.
- Euroopa Liidu toetusrahad teataval määral majandust turgutavad, kuid samas ei ole mõtet vastavat mõju ülehinnata. Näiteks ehitussektoris võidavad ELi finantseerimisel teostatavate suurte ehitustööde riigihanked eranditult suured ja kindla finantspositsiooniga ettevõtted.

Kokkuvõttes võib tõdeda, et pankrotistumist võib mõjutada väga suur hulk erinevaid tegureid. Statistiliselt on võimalik hinnata vastavate tegurite mõju pankrottidele ning koostada näiteks ka regressioonimudeleid, mis kirjeldaksid erinevate tegurite mõju pankrotistunud ettevõtete arvu kujunemisele. Samas on oluline pöörata tähelepanu põhjuslikele seostele. Makromajanduslikud näitajad viitavad üldistele majanduskeskkonnas toimuvatele muutustele – neid saab pankrottide prognoosimiseks kasutada ainult kaudselt. Näiteks saab ligikaudselt välja arvutada, milline võiks erinevatest makromajanduslikest näitajatest tulenevalt olla optimaalne ettevõtete arv majanduskeskkonnas, kuid hetkel olemasoleva ja optimaalse ettevõtete arvu vahe ei tähenda automaatselt veel pankrotistumist. Kõige olulisemaks pankrotistumise mõjuriks on siiski ettevõtte juhtkonna tegevus – milline tegevusmudel valitakse majandusolukorra halvenes. Juhtkonna tegevus on aga seevastu suuresti prognoosimatu.

Lisaks on järgnevalt on vaadeldud, millised on olnud peamiste makromajanduslike muutjate trendid võrdluses pankrottide arvuga ning missugused võiksid olla neist tulenevad peamised järeldused pankrottide arvu kasvu või kahanemise osas. Võrdlusena on välja toodud järgnevad majandusnäitajad (tabel 11):

- majandusüksuste arv,
- SKP 2000. aasta hindades,
- riigieelarvesse laekunud maksud.

Vastavate näitajate dünaamika viitab ilmselgelt asjaolule, et pankrotistuvate või likvideeritavate ettevõtete arv tulevikus suureneb. Ettevõtete asutamine aastatel 2006 ja 2007 on olnud ebanormaalse kasvukiirusega. Kasv on 2007. aastal aeglustunud, kuid on ikkagi 2002-2004 aastatega võrreldes ligikaudu kaks korda kiirem. Ettevõtete arv on oluliselt kasvanud, kuid pankrottide arv samal ajal vähenenud, mis ei ole loogiline seos. Ettevõtete kasvuga samaaegselt

on SKP kasv jooksevhindades hakanud vähenema ning pidurdunud on ka riigieelarve tulude kasv, käesoleval aastal on probleeme ka riigieelarve täitumisega. Nii vastavaid andmeid kui ka juba eelnevalt käsitletud pankrotistatistikat arvesse võttes on ettevõtete arvu vähenemine (k.a. pankrottide teel) paratamatu. Pankrotistuvate ettevõtete arvu ei saa ülalloodud andmeid kasutades täpselt prognoosida, sest vastuseta jääb küsimus, kui paljud ettevõtted lihtsalt likvideeritakse või muutuvad inaktiivseteks, kuid **pankrottide ja pankrotimenetluste raugemiste arvu taastumine aastal 2008 vähemalt 2005. aasta tasemele (vastaval aastal pankrotistus perioodil 2005-2007 kõige rohkem ettevõtteid) on nii konkreetseid makroökonomilisi näitajaid kui ka muid tegureid arvesse võttes väga tõenäoline.**

Tabel 11. Erinevate majandusnäitajate muutus perioodil 2001-2007.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Osaihingute arv	43 266	49 060	54 387	59 767	66 200	76 852	86 480
Muutus võrreldes eelneva aastaga		5794	5327	5380	6433	10652	9628
Muutuse erinevus võrreldes eelneva aastaga			-8%	1%	20%	66%	-10%
SKP (2000 a. hinnad)	102 809	111 050	119 089	128 922	142 013	157 901	169 130
Muutus võrreldes eelneva aastaga		8 241	8 039	9 832	13 092	15 888	11 229
Muutuse erinevus võrreldes eelneva aastaga			-2%	22%	33%	21%	-29%
Riigieelarvesse laekunud maksud	32 105 215	36 783 734	40 503 281	45 371 220	52 884 748	63 691 481	78 295 199
Muutuse erinevus võrreldes eelneva aastaga		4 678 519	3 719 547	4 867 939	7 513 528	10 806 732	14 603 718
Muutuse erinevus võrreldes eelneva aastaga			-20%	31%	54%	44%	35%

7. Saneerimismenetluse majanduslike mõjude hinnang

Järgnevalt on hinnatud saneerimismenetluse majanduslike mõjusid võttes arvesse eelnevates osades kirjeldatud lähteseisukohtasid. Majanduslike mõjusid hinnatakse rahaliselt riigi seisukohalt, tuues välja kui palju riik saneerimismenetluse tõttu võiks kaotada või võita. Andmetena on kasutatud eelmises punktis kirjeldatud andmebaase.

Esimese aspektina on oluline defineerida, millises maksejõuetuse protsessi etapis olevad ettevõtted võiksid ennekõike uurimisobjektiks olla. Kuna saneerimismenetlus on pankrotimenetluse alternatiiviks, aidates vältida tõenäoliselt elujõuliste ettevõtete likvideerimist, ongi vaatluse all just pankrotistunud ettevõtted. Käsitluse alt on välja jäetud pankrotimenetluse raugemised, kuna selle peamiseks põhjuseks on ettevõtte varatus ning tavapäraselt pole varatud ettevõtted saneerimiskõlbulikud (vähemalt on nende saneerimisvõimalused tavapäraselt halvemad võrreldes ettevõtetega, millel on olemas pankrotivara). Loomulikult võib spekuloida selle üle, et vaatamata asjaolule, et kohustused on märkimisväärselt suuremad kui varad, eksisteerib igas ettevõttes nõ varjatud immateriaalne pool (töötajate kompetents, kliendisuhted jms), mida bilansis ei kajastata ning millel on kindlasti teatav väärtus, kuid seda pole võimalik ettevõtete finantsaruannetest (mis sageli kajastavad ettevõtte finantsituatsiooni olulise viitajaga) välja lugeda.

Vaatluse alla on võetud pankrotistunud ettevõtete üldkogum ning nende puhul võib välja tuua järgmised statistilised karakteristikud. Väga suur osakaal pankrotistunud ettevõteteid on registreeritud Tallinnasse, mis on ka igati loogiline järeldus arvestades Tallinnasse registreeritud ettevõtete koguarvu. Muude registreeritud asukohtade osas ei ole võimalik ühtegi esile tõsta. Pankrotistunud ettevõtete Äriregistris registreerimise aegasid kirjeldab järgnev tabel.

Tabel 12. Pankrotistunud ettevõtete Registrikeskuses registreerimise ajad.

Aasta	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ettevõtete arv	66	99	72	39	51	50	69	49	61	25	15	2

Eelnevast tabelist nähtavad pankrotistunud ettevõtete registreerimise ajad ei viita asjaolule, et varem või hiljem registreeritud ettevõtted oleksid jätkusuutlikumad. Ettevõtete registreerimisaja ning pankrotistumise vahel ei saa seega olulist seost välja tuua, vähemalt tulenevalt olemasolevast statistikast. Huvipakkuvad tulemused on ettevõtete tegevusalasid vaadeldes ning enim esindatud tegevusvaldkonnad on järgnevas tabelis toodud, kusjuures on EMTAK (Eesti majanduse tegevusalade klassifikaator) koodi järgi loetletud need ettevõtted, mida on rohkem kui 10. Arvestada tuleb ka asjaoluga, et EMTAKi jaotused tekitavad mõningaid küsimusi ning lisaks selle võib ettevõtete omapoolne tegevusalade deklareerimine olla mõneti subjektiivne ning makseraskustesse sattumise võib põhjustada ka hoopis mõni kõrvaltegevus.

Tabel 13. Levinumad pankrotistunud ettevõtete tegevusvaldkonnad 2005-2008.

Tegevusvaldkond	Pankrotistunud ettevõtete arv
Elamute ja mitteeluhoonete ehitus	54
Spetsialiseerimata hulgikaubandus	38
Kaubavedu maanteel	31
Jaemüük spetsialiseerimata kauplustes, kus on ülekaalus toidukaubad, joogid ja tubakatooted	21
Metsavarumine	20
Puidu ja puidu esmatööstustoodete hulgimüük	12

Analüüsid ülaloodud tabelit on tulemused ootuspärased ning kajastatud on ka statistiliselt väga levinud tegevusvaldkonnad. Mõneti on siiski üllatav ehitusettevõtete pankrottide domineerimine kaubandusettevõtete üle, sest kaubandusettevõtteid on ehitusettevõtetest märkimisväärselt rohkem (01.04.2008 on kaubandusettevõtteid 30131 ning ehitusettevõtteid 12816). Tõenäoliselt on sellise tulemuse põhjuseks ehitusettevõtete suuremad tegevusmahud ning vajalikud investeeringud. Arvestades hetkel Eestis valitsevat ehitus- ja kinnisvaraturu olukorda on tõenäoline, et selline erinevus muutub lähiaastatel märkimisväärselt suuremaks.

Majanduslikke mõjusid hindama asudes on pankrotistunud ettevõtete puhul otstarbekas finantsaruandeid kasutades eraldada need ettevõtted, mis on pikka aega ebaefektiivselt töötanud. Seepärast on analüüsi otstarbeks eraldatud üldkogumist need ettevõtted, mille omakapital on negatiivne (negatiivsed netovarad). Selliste ettevõtete puhul on

likvideerimiskohustus juba äriseadustikust tulenevalt ning negatiivne omakapital on ennekõike pikaajalise ebaefektiivse funktsioneerimise tulemus ning ei seonu mitte niivõrd ajutiste makseraskustega. Tuleb arvestada ka asjaoluga, et pankrotistumise hetkeks on ettevõtte netovarade maht võrreldes viimases esitatud aruandes tooduga veel vähenenud. Ebaefektiivsus on võimalik defineerida ka palju muid kriteeriume kasutades, nagu näiteks erinevad finantssuhtarvud ja nende dünaamika, ettevõtte lisandväärtus (ka töötaja kohta jne), kuid kuna hetkel on kaasatud erinevaid tegevusalasid, siis võib selline meetodika anda olulise nihkega tulemusi. Allesjäänud positiivsete netovaradega ettevõtted on kõik kvalifitseeritud saneerimiskõlblikeks, kuid tegelikkuses väheneb ka nende arv (st. kõik positiivse netovaraga ettevõtted ei ole kindlasti saneerimiskõlblikud), kuid samas on mõned negatiivse netovaraga ettevõtted ka saneerimiskõlblikud, mis vastavat valimit omakorda suurendaks. Äriregistrisse esitatud majandusaasta aruanded ei võimalda saneerimise võimalikkust täpselt hinnata ning ülalkirjeldatud meetodika on kindlasti teataval määral subjektiivne. Samas ei oleks isegi pankrotistunud ettevõtete juhte intervjuerides võimalik saata täpset hinnangut ning seetõttu saab vastavat analüüsi lugeda antud töö raames piisavaks.

Eelnevalt kirjeldatud meetodikat kasutades kvalifitseerub perioodil 2004-2006 saneerimisest tuleneva majandusliku mõju hindamiseks riigi seisukohalt aastate lõikes järgnev arv ettevõtteid (tabel 14), millega on ka majanduslike mõjude hindamise analüüs läbi viidud. Rõhutada tuleb ka asjaolu, et lõppkokkuvõttes saneeritavate ettevõtete arv oleks tabelis 14 toodust suure tõenäosusega väiksem ning hilisemal analüüsil on välja toodud ka majanduslikud mõjud maailmapraktikast tuleneva 5% ettevõtete saneerimise korral. Tabelis 14 toodud näitajaid tuleks seega käsitleda kui maksimaalseid näitajaid, millest tegelikud tulemused mõnevõrra madalamateks jäävad.

Tabel 14. Analüüsiks kasutatud saneerimissobilike ettevõtete arv aastate 2004-2006 lõikes.

Aasta	2004	2005	2006
Saneerimiseks sobilike ettevõtete arv	80	65	44
Pankrotistunud ettevõtete koguarv	436	419	352
Osakaal pankrotistunud ettevõtete koguarvust	18,3%	15,5%	12,5%
Saneerimiskõlblike ettevõtete arv juhul kui neid on 5% pankrotistuvatest ettevõtetest	22	21	18

Järgnevalt on käsitletud analüüsiks kasutatud ettevõtete keskmisi, mediaani ja summaarseid peamisi majandusnäitajaid. Kokkuvõtva järeldusena võib öelda, et saneerimismenetluse jaoks valitud pankrotistunud ettevõtete näol on tegemist väikese suurusega ettevõtetega (ettevõtete mediaan näitajad 2006. aastal järgnevad – töötajate arv 5, bilansimaht 2,2 miljonit krooni, müügitulu 4,6 miljonit krooni). Valimisse kuulub ka suuri ettevõtteid, mille töötajate arvud on rohkem kui 100 inimest ettevõtte kohta. Summaarselt töötas saneerimiskõlblikes ettevõtetes 2006. aastal 629 inimest, kes pankrotijärgselt kas jäävad töötuks või leiavad uue töökoha. Ettevõtete summaarne müügitulu oli 2006. aastal ligikaudu 688 miljonit krooni ning varade kogumaht 473 miljonit krooni. Lisaks on tabelis 16 toodud välja Töötukassa poolt välja makstud maksejõuetustoetused kolmel vaadeldaval aastal.

Tabel 15. Saneerimiskõlblike ettevõtete karakteristikud aastate lõikes (kroonides).

	2004	2005	2006
Bilansimaht (keskmine)	4 746 849	5 212 037	10 747 902
Bilansimaht (mediaan)	1 452 970	3 342 276	2 159 172
Bilansimaht (summaarne)	379 747 884	338 782 406	472 907 690
Omakapital (keskmine)	1 539 161	936 964	2 184 534
Omakapital (mediaan)	314 803	358 642	304 428
Omakapital (summaarne)	123 132 908	60 902 633	96 119 476
Müügitulu (keskmine)	9 675 943	8 210 719	15 642 520
Müügitulu (mediaan)	3 670 475	5 961 368	4 648 667
Müügitulu (summaarne)	745 047 592	517 275 313	688 270 878
Puhaskasum (keskmine)	-174 092	-546 965	834 985
Puhaskasum (mediaan)	-8 464	0	3 150
Puhaskasum (summaarne)	-13 753 289	-35 552 756	36 739 339
Töötajate arv (keskmine)	11	14	15
Töötajate arv (mediaan)	9	10	5
Töötajate arv (summaarne)	799	774	629

Tabel 16. Töötukassa poolt väljamakstud maksejõuetushüvitised (miljonites kroonides)

	2004	2005	2006	2007
Töötuskindlustushüvitis	34,6	26,9	15,1	24
Sotsiaalmaks	11,4	8,9	5,0	7,9
Kokku	46,0	35,8	20,1	31,9

Ettevõtete saneerimise tulemusel väljenduvate majanduslike mõjude kalkulatsiooni-mehhanismid on järgnevad. Eeldame, et saneerimiskõlblikes ettevõtetes:

1. Säilitatakse kõik töökohad, mille osas on riigil võimalik teenida maksutuluseid. Saneerimiskõlblike ettevõtete töötajate koguarvu puhul on eeldatud Eesti vastava aasta keskmist palka ning sellelt arvestatud tulumaks, sotsiaalmaks ning töötuskindlustusmaks.
2. Ei tule välja maksta tabelis 14 toodud saneeritavate ettevõtete osakaalule vastavat osa maksejõuetuse hüvitistest.
3. Ettevõttel jääb väljund- ja sisendkäibemaksude vahena üle osa, mis võrdub 10%-lt müügitulult arvatava käibemaksuga. Selle tulemusel on riigil võimalik teenida täiendavaid käibemaksutuluseid.
4. Kreditoride poolt laenatud raha (koguvõlgnevuse) tagastamise tulemusel on võimalik riigil 10%-lt sellelt saada tulumaks, eeldusel et see kreditoride poolt maksustatava tuluna välja makstakse.

Eelnevas loetelus toodut arvesse võttes on võimalik summeerida riigi rahaline võit saneerimismenetluse rakendamisest (tabel 17), eeldusel et saneeritakse tabelis 14 toodud arv ettevõtteid (st. kõik käesoleva analüüsi seisukohalt saneerimiskõlblikud ettevõtted). Juhul kui eduka saneerimismenetluse objektiks olevate ettevõtete arv oleks 2-3 korda väiksem (suurem sarnasus maailmapraktikast tuleneva osakaaluga), siis sellisel juhul võib ka alltoodud näitajad vastavalt 2 või 3 läbi jagada.

Tabel 17. Saneerimismenetluse majanduslikud mõjud riigi seisukohalt aastate lõikes (kroonides).

	2004	2005	2006	Keskmine
Personaliga seotud maksud	39 824 621	41 989 933	39 052 220	40 2889 25
Maksejõuetus hüvitised	8 418 000	5 549 000	2 512 500	54 9316 67
Käibemaks	13 410 857	9 310 956	12 388 876	11 7035 63
Tulumaks kreditoridelt	6 158 759	6 391 235	8 289 341	6 9464 45
Kokku	67 812 237	63 241 124	62 242 936	64 4320 99

Järgnevalt on kokku koondatud vastused peamistele tõstatatud uurimisküsimustele:

- Ettevõtete pankrottide arv Eestis lähiaastatel kasvab, seega muutub saneerimismenetlus kindlasti aktuaalseks.
- Statistilised andmed viitavad sellele, et Eesti oludes on saneerimismenetlust otstarbekas rakendada märkimisväärselt suuremal sihtgrupil, kui seda maailmapraktika põhjal on tehtud, kuid ilmselgelt ei osutu kõik positiivse omakapitali alusel sihtgruppi valitud ettevõtted sobilikeks. Samas saab vastavasse sihtgruppi tuua ka negatiivse omakapitaliga ettevõtteid, milledest osad on kindlasti saneerimiskõlblikud. Konservatiivselt prognoosides ei arvestaks autor rohkema kui 10% ettevõtetega, kelle suhtes on pankrotimenetlus algatatud.
- Saneerimisprotsessiga nõustumine on kinni nii kreditoride kui ka omanike tahtes ning selle prognoosimine pole võimalik – pigem peab aluseks võtma saneerimise maailmapraktika ning järeldama, et see väljendabki erinevate osapoolte ühist tahtet.
- Eesti keskmine saneerimiskõlblik ettevõte on väikeettevõte, millel on mõned töötajad ning nii bilansimaht kui ka müügitulu jäävad mõne miljoni krooni piiresse. Kuna Eestis domineerivad statistilises profiilis väikeettevõtted, siis vastab see tulemus igati ka statistilistele seaduspärasustele.
- Saneerimismenetluse rakendamise on mineviku andmete põhjal võimalik aastas säilitada kuni 800 töökohta ning riigi jaoks on positiivne peamiselt otsene majanduslik mõju kuni 70 miljonit krooni aastas. Lisanduvad erinevat liiki kaudsed mõjud, nagu kohtute töökoormuse vähenemine, töökohtade säilitamine maapiirkondades, erinevate abirahasüsteemide koormatuse vältimine jms, mida on keeruline rahaliselt mõõta. Konservatiivse kalkulatsiooni kohaselt ei ole riigi aastane otsene võit vähem kui 20

miljonit krooni ning tuleb kindlasti ka asjaoluga, et paljude saneeritud ettevõtete puhul saab laekuvate maksutuludega arvestada ka järgnevatel aastatel ning seepärast on nii konservatiivne kui ka optimistlik võit ajas pidevalt suurenev.

- Lisaks riigile avaldab saneerimismenetlus mõju nii kreditoridele, klientidele, konkurentidele kui ka muudele osapooltele, kuid samas ei pruugi mõju olla alati positiivne, mida on töö eelnevates osades täpsemalt kirjeldatud.

Kasutatud kirjandus

1. **Brossard, P., Flanagan, P., Nöthel, U.** Global macroeconomic and insolvency outlook 2006-2007.
2. **Brouwer, M.** Reorganization in US and European Bankruptcy Law. 2006.
3. Eesti Statistikaameti andmebaasid.
4. **Gosselin, J., Papillon, B.M.** Empirical Analysis of the Effectiveness of Reorganization Procedures under the BIA and the CCAA. 2005.
5. Insolvencies in Europe 2006/2007. Creditreform Economic Research Unit.
6. Justiitsministeeriumi Registrikeskuse pankrotiandmebaas. Aprill 2008.
7. Kredidiinfo AS Eesti ehitussektori maksehäirestatistika, november 2007.
8. Kredidiinfo AS krediidipoliitika turu-uuring 2008.
9. **Ooghe, H., De Prijcker, S.** Failure processes and causes of company bankruptcy:
a
10. **Osterkamp, R.** Insolvency in Selected OECD Countries: Outcomes and Regulations. 2006.
11. Pankrotiseadus (jõustunud 28.12.2007).
12. Saneerimismenetluse kontseptsioon. Justiitsministeerium 2008.
13. **Smith, D., Strömberg, C.P.** Maximizing the Value of Distressed Assets: Bankruptcy Law and the Efficient Reorganization of Firms. 2005.
14. U.S. Courts. Bankruptcy Statistics up to 2007.